

Literary Research

Year20, NO. 80

Summer 2023

 DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.20.80.121>

 DOR: [20.1001.1.17352932.1402.20.80.7.8](https://doi.org/20.1001.1.17352932.1402.20.80.7.8)

Investigating the lost identities of Afghan immigrants due to the stigma of nationality in the collection of stories "Dog's Eye" by Alieh Ataiee

Ayoob Moradi¹

Received: 27/6/2021

Accepted: 10/1/2022

Abstract

Alia Ataiee, an Iranian-Afghan writer, has used the issues and problems of Afghan immigrants living in Iran as the subject of her storytelling in the collection "Dog's Eye". Immigrants, most of whom have been harassed by the inhabitants of the host country because of their nationality, and this has had a significant impact on their behavior and social interactions. The present study seeks to investigate and describe the behavior of the characters in the stories of this series based on the principles of Goffman's thought, especially in the context of the national stigma. The results show that the behaviors and social interactions of the characters in the stories "Like Galileo", "Backyard", "Death of aunt Homa" and "Balkhi elephant" are affected by the heat of national stigma and in the story "Thirty Kilometers" are affected by the heat of physical stigma. The issue that has caused these characters to suffer from unbalanced mental states and irrational actions in the process of recovering their lost identities.

Keywords: *The national stigma and contemporary stories, analysis of today's stories, the lost identity of immigrants, the story of the dog's eyes by Alieh Ataiee.*

¹ Corresponding author, Associate Professor, Persian literature Department, Humanities Faculty, Payam Noor University, Tehran, Iran; ORCID ID; [0000-0001-6167-6336](https://orcid.org/0000-0001-6167-6336) Email: ayoob.moradi@pnu.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

According to the official report, the number of Afghan immigrants living in Iran is 1,583,979. Despite the long-term association of these immigrants with Iranian citizens, some problems and concerns have always been a source of concern for them. Issues that have more to do with their ethnic and national distinctions. Art and literature can play an important role in improving the situation of Afghan immigrants by reflecting on the problems and concerns of Afghan immigrants and creating a culture that improves the attitudes of Iranian citizens towards this group. Alieh Ataiee, an Iranian-Afghan writer living in Tehran, is one of the prominent writers who has addressed these concerns in her works. The author's collection of "Dog Eyes" consists of 7 short stories, all of which focus on the situation, concerns, problems and difficulties of Afghan immigrants. The present article seeks to study and analyze the stories of this collection based on Irving Goffman's "stigma" theory, using a descriptive method with a qualitative content analysis approach.

Research Question(s)

- 1- What effect has national stigma on the personality behavior of Afghan immigrants in the "Dog's Eye" story series?
- 2- What effect has the visibility of the stigma or the distinctiveness of the Afghan nationality on their faces on their treatment of Iranian citizens in the "Dog's Eye" story series?

2. Literature Review

Stigma is one of the perspectives in sociological knowledge that considers the interaction and social interaction of individuals as a performance on the stage. According to this idea, people try to show their ideal and desired faces in their dealings and relationships with others, and when there is a gap between this ideal image and the existing realities, the person suffers a stigma. One of the hot types is the stigma of ethnicity and nationality, which is more common in minority and immigrant groups. The presence of stigma in people causes them to form a theatrical performance so that they can both hide the stigma and present an ideal image of themselves. It is this obsession that causes performers to take measures that Goffman refers to as "Impression Management" to address potential issues and problems along the way. Here are some of the theatrical terms Goffman uses:

1. FRONT

The public and visible part of social action in which people play formal or style roles.

2. BACK

The part of the stage where the play is not in the view of the spectators, and the performers there can express their true feelings and desired behaviors uncontrollably and freely with their real peace of mind.

3. TEAM

Better and more effective performance requires teamwork. Based on this, an unwritten alliance is formed between the performers and the audience who are watching the play in order to perform the play as well as possible. Goffman emphasizes that audience cooperation is essential for more effective performance.

3. Methodology

The present research is written by descriptive-analytical method. The author have tried to study the behavior of the characters in the "Dog's Eye" series, most of whom are Afghan immigrants, using the theory of stigma by Irving Goffman.

Results

For most Afghan immigrants, especially the second generation who were born and raised in Iran, the ideal image is to appear as an Iranian citizen with equal rights and opportunities as other citizens. Therefore, they resort to theatrical actions to provide the background for the formation of this desirable image in the minds of their audiences. But the problem is that the formation of this favorable public image is always threatened by the real image of immigrants. Most of the characters in the "Dog's Eye" story series have this problem somehow. That is, their actual social identity threatens their potential social identity. Therefore, most of these characters can not have a healthy relationship with others.

Another important point that threatens the peace of mind of immigrants is the issue of "visibility" of stigma. Accordingly, Afghan refugees are divided into two groups; The group, which consists mostly of "Hazaras" and their physical characteristics indicate that they are Afghans, and the second group, "Pashtuns" and "Tajiks", whose appearance can not be identified as Afghans. The first group tries their best to control the negative consequences of stigma by using their strengths. But the second category, although they may not have much

trouble in everyday interactions with others; But the constant fear of their nationality being revealed puts a lot of psychological pressure on them. The issue that Goffman refers to as possible invalidation. In addition, the issue of managing the influence of characters to hide stigma or reduce its negative consequences in social relationships is an issue that has been addressed in most stories.

References

- Iman, Mohammad Taghi and Golmorad Moradi;(2011) "Methodology of Goffman Social Theory"; *Women and Society Quarterly*, Issue 2. Pp. 77-59.
- Tavassoli, Gholam Abbas,(2006) *Sociological Theories*; Tehran: Samat, 85.
- Hosseini, Maryam and Mojdeh Salarkia;(2012) "Analysis of the Tibetan Dream Novel Based on the Dramatic Metaphor of Irving Goffman"; *Literary Research Quarterly*, No. 53, 91 . pp. 108-81.
- Ritzer, George, (2005) *Theory of Sociology in Contemporary Times*; Translated by Mohsen Thalasi, Tehran: Scientific Publications.
- Raisi, Pouya et al .;(2017) "Analysis of the Psycho-Sociological Impact of Stigma on Azax and Madhya Characters"; *Theater Research Quarterly*, No. 68; Pp. 166-147.
- Salimi Kochi, Ibrahim and Fatemeh Sokoot Jahromi;(2015) "A Study of the Characters in the Story of Anarbanu and Her Sons from the Perspective of Kristova's Alien Body"; *Literature Research*, No. 31, pp. 135-117.
- Ataiee, Alieh,(2019) *Dog's Eye*, Tehran: Cheshmeh.
- Qasemzadeh, Seyed Ali,(2014) "Sociology of Behavior in the novel of rope-drawing based on the theory of hot stigma"; *Literary Criticism Quarterly*, No. 26, pp. 169-147.
- Kianpour, Massoud,(2012) *Introduction to the Hot Book of the Shame of Thinking for a Lost Identity*; Tehran: Center.
- Goffman, Irving,(2013) *the stigma of thinking for a lost identity*; Translated by Masoud Kianpour, Tehran: Markaz Publishing.
- Goffman, Irving,(2012) *Manifestation in Everyday Life*, translated by Masoud Kianpour, Tehran: Markaz Publishing.
- Giddens, Anthony,(2002) *Sociology*, translated by Manouchehr Sabouri, Tehran: Ney Publishing.
- Nojournian, Amir Ali;(2014) "Development of immigration experience and childhood imagination; A reading of the film "Wings of Passion"; *Azma Magazine*, No. 114, pp. 63-58.
- Niazi, Mohsen and Ameneh Mortazavi;(2015) "Study and analysis of Irving Goffman's thought and theories"; *Proceedings of the International Conference on Humanities, Psychology and Social Sciences*, pp. 23-1.

فصلنامه

سال ۲۰، شماره ۸۰، تابستان ۱۴۰۲، ص ۱۴۷-۱۷۲

مقاله پژوهشی

DOI: 80 <https://doi.org/10.2634/Lire.20.80.121>

DOR: 20.1001.1.17352932.1402.20.80.7.8

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ» از عالیه عطایی

دکتر ایوب مرادی*

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۴/۶

چکیده

عالیه عطایی نویسنده ایرانی-افغانی هم‌روزگار ما در مجموعه داستان «چشم سگ» مسائل و مشکلات مهاجران افغانی ساکن در ایران را دستمایه داستان‌پردازی قرار داده است. مهاجرانی که بیشتر آنها به دلیل ملیت خود از سوی ساکنان سرزمین میزبان دچار داغ‌خوردگی شده‌اند و این امر تأثیر چشم‌گیری بر رفتار و تعاملات اجتماعی آنان نهاده است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی در پی بررسی و تشریح رفتار شخصیت‌های داستان‌های این مجموعه براساس اصول اندیشه گافمن بویژه در چهارچوب اندیشه داغ ننگ ملیتی است. نتایج نشان می‌دهد که رفتارها و تعاملات اجتماعی شخصیت‌ها در داستان‌های «شبیهِ گالیله»، «پسخانه»، «ختم عمه هما» و «فیل بلخی» تحت تأثیر داغ ننگ ملیتی و در داستان «سی کیلومتر» تحت تأثیر داغ ننگ جسمانی است؛ موضوعی که باعث شده است این شخصیت‌ها در مسیر بازیابی هویت‌های ضایع‌شده‌شان دچار حالات غیرمتعادل روانی و کنش‌های غیرعقلانی شوند.

کلیدواژه‌ها: داغ ننگ ملیتی و داستان معاصر، تحلیل داستان امروز، هویت ضایع‌شده مهاجران، داستان چشم سگ از عالیه عطایی.

۱. مقدمه و طرح مسأله

مطابق گزارش رسمی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی از نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، که با عنوان «بررسی ویژگیها و وضع فعالیت اتباع خارجی در کشور» در سایت این وزارتخانه قابل دسترسی است، تعداد مهاجران افغانی ساکن در ایران ۱/۵۸۳/۹۷۹ نفرند. جمعیتی قابل توجه شامل مردان، زنان و کودکان افغان که سالها در میان ایرانیان زیسته‌اند؛ در بخشهای مختلف فعالیت کرده‌اند؛ در مدارس کنار کودکان ایرانی درس خوانده‌اند و در سختی و آسانی همراه و هم‌درد شهروندان ایرانی بوده‌اند؛ اما با وجود این همراهی طولانی‌مدت، برخی تنگناها، مشکلات و دغدغه‌ها همواره اسباب دلمشغولی این مهاجران را فراهم آورده است؛ مسائلی که بیش از هر چیز به تمایز قومیتی و ملیتی آنان برمی‌گردد.

برخی از این مشکلات برخاسته از قوانین و مقررات مربوط به مهاجران است و بعضی دیگر به رفتار و منش مردم عادی در برابر افغان‌ها برمی‌گردد؛ برخوردهای گاه تحقیرآمیزی که از بین‌برنده حس اعتماد به نفس و حقوق انسانی مهاجران افغانی است و باعث ایجاد حالات و کنش‌های روان‌رنجورانه در آنان می‌شود؛ از همین رو بایسته است که ارگانهای برنامه‌ریز و نهادهای فرهنگ‌ساز در زمینه بررسی مشکلات و دغدغه‌های این گروه بزرگ از جمعیت کشور، مؤثر و کاربردی، اقدامات اساسی انجام دهند.

در این میان هنر و ادبیات نیز می‌تواند به‌مثابه ابزاری راهگشا مورد توجه قرار گیرد. آفرینش آثار هنری و ادبی مناسب در قالبهای مختلفی همچون فیلم، مجموعه تلویزیونی، رمان و... با محوریت انعکاس مشکلات و دغدغه‌های مهاجران افغان و فرهنگ‌سازی در مسیر اصلاح برخوردهای شهروندان ایرانی با این گروه، می‌تواند در بهبود اوضاع نقش بسزایی ایفا کند.

عالیه عطایی نویسنده ایرانی - افغانی ساکن تهران یکی از نویسندگان مطرحی است که در آثار خود به این دست دغدغه‌ها پرداخته است. او که در رشته ادبیات نمایشی دانشگاه تهران تحصیل کرده، گذشته از آثاری که در قالب نمایشنامه نوشته است در حوزه نگارش رمان و داستان کوتاه نیز فعالیت می‌کند و برخی از آثار او همچون رمان «کافورپوش» منتخب جایزه‌های ادبی‌ای نظیر «مهرگان ادب» و «واو» شده است. مجموعه داستان «چشم سگ»، آخرین اثر داستانی اوست که در سال ۱۳۹۸ از سوی

————— بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

انتشارات چشمه راهی بازار نشر شد. این اثر در سال ۱۳۹۹ در جایزه ادبی مشهد در بخش مجموعه داستان، رتبه اول را به دست آورد و در سال ۱۴۰۰ نیز از سوی هیئت داوران جایزه ادبی هفت اقلیم مورد توجه و تقدیر واقع شد.

مجموعه داستان «چشم سگ»، شامل هفت داستان کوتاه است که موضوع اصلی تمامی آنها وضعیت، دغدغه‌ها، مشکلات و دشواریهای مهاجران افغانی است. این مقاله در پی این است تا با استفاده از روش توصیفی با رویکرد تحلیل محتوای کیفی، داستانهای این مجموعه را براساس نظریه «داغ ننگ»^۱ اروینگ گافمن^۲ بررسی و تحلیل کند. داغ ننگ، یکی از دیدگاه‌های دانش جامعه‌شناسی است که کنش متقابل و تعامل اجتماعی افراد را به‌مثابه اجرایی بر صحنه نمایش مورد توجه قرار می‌دهد. براساس این اندیشه افراد در برخوردها و روابطشان با دیگران تلاش می‌کنند چهره‌ای آرمانی و دلخواه از خود به نمایش بگذارند و زمانی که میان این تصویر آرمانی و واقعیت‌ها شکاف بیفتد، فرد دچار داغ ننگ می‌شود. یکی از انواع داغ، داغ ننگ قومیتی و ملیتی است که بیشتر در گروه‌های اقلیت و مهاجران بروز و ظهور می‌یابد. این نوع از داغ‌خوردگی با احوال شخصیت‌های داستانهای مجموعه «چشم سگ» تناسب ویژه‌ای دارد و استفاده از اصول اندیشه گافمن در این زمینه، می‌تواند در تحلیل کنش‌ها و وضعیت‌های روانی ویژه این شخصیت‌ها کارایی داشته باشد.

۲. پیشینه تحقیق

استفاده از نظریه داغ ننگ در نقد و خوانش آثار ادبی در دهه اخیر از سوی برخی پژوهشگران مورد توجه قرار گرفته است. از میان پژوهشها با این رویکرد می‌توان به مقاله سیدعلی قاسم‌زاده (۱۳۹۳) اشاره کرد. در این مقاله تلاش شده است تا با تکیه بر آرای گافمن در زمینه داغ ننگ، شیوه‌های چاره‌اندیشی شخصیت‌های داغ‌خورده رمان «طناب‌کشی» نوشته مجید قیصری برای بازیابی هویت‌های ضایع‌شده‌شان تحلیل شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد همسویی داغ ننگ فرهنگی و قومی - مذهبی که علت داغ‌خوردگی شخصیت‌های این رمان بوده، باعث ایجاد ناامیدی، ناایمنی و گرفتاری در عقده‌های روانی در آنان شده است. در مقاله‌ای دیگر مریم حسینی و مژده سالارکیا (۱۳۹۱) رمان «رؤیای تبت» از فریبا وفی را براساس استعاره نمایشی و داغ ننگ بررسی کرده، و نتیجه گرفته‌اند که شخصیت‌های این رمان هرکدام تلاش می‌کنند تا داغ عشقی

پنهان را در زندگی خود با استفاده از کنش نمایشی از بینندگانشان پنهان سازند؛ اما هیچ‌کدام در این امر موفق نمی‌شوند. پویا رئیسی و همکاران (۱۳۹۶) نیز با به کار بستن نظریه داغ ننگ دو تراژدی «آژاکس» اثر سوفوکل و «مده‌آ» از اورپید را تحلیل کرده‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که هویت ضایع‌شده دو شخصیت آژاکس و مده‌آ، که به دلیل داغ ننگ رخ داده، باعث ازهم‌گسیختگی روانی و کنش‌های غیرعقلانی‌ای همچون خودکشی و فرزندکشی آنها بوده است.

در موضوع نقد مهاجرت یا دیاسپورا، که این مقاله نیز ذیل آن می‌گنجد، می‌توان به مقاله امیرعلی نجومیان (۱۳۹۴) اشاره کرد که نویسنده طی آن تلاش می‌کند فیلم «آسمان برلین» از وندرس را با استفاده از اندیشه‌های ژاک لاکان در زمینه ساحت‌های سه‌گانه وجودی سوژه‌های انسانی، مورد خوانش دیاسپوریک قرار دهد. نویسنده که اعتقاد دارد مفهوم مهاجرت در جهان امروز معنایی فراتر از کوچ انسانها در میان سرزمین‌های مختلف دارد، میان تجربه مهاجران و تجربه کودک انسان، که ساحت خیالی را برای ورود به ساحت نمادین و نظم اجتماعی برای همیشه ترک می‌گوید، همانندی بسیاری هست. همچنین سلیمی کوچی و سکوت جهرمی (۱۳۹۴) با استفاده از بنمایه‌های مضمونی «دیگری»، «دیگربودگی»، «بیگانه» و «بیگانگی» ذیل مفهوم مهاجرت، رمان «اناربانو و پسرهایش» از گلی ترقی را مورد نقد قرار داده‌اند. نویسندگان در پایان نتیجه گرفته‌اند که جدایی فرد مهاجر از سرزمین و زبان مادری و تعلیق دائمی او میان مکانها و زمانهای مختلف، روند هویت‌یابی را در او با اختلال روبه‌رو می‌سازد.

تفاوت این مقاله با پژوهش‌های یادشده این است که نویسندگان طی آن تلاش کرده‌اند تا مفهوم داغ ننگ قومیتی و ملیتی را مبنایی برای نقد دغدغه‌های مهاجران افغان در مجموعه داستان «چشم سگ» قرار دهند؛ موضوعی که ضمن ارائه خوانشی جدید از داستانهای مجموعه یادشده، می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاریهای برنامه‌ریزان امور مهاجران افغان باشد.

۳. چهارچوب نظری

اروینگ گافمن، جامعه‌شناس و انسان‌شناس معاصر کانادایی و یکی از معروفترین چهره‌های جریان کنش متقابل نمادین است که در اثر جریان‌سازش با نام «نمود خود در زندگی روزمره» برای تشریح کنش اجتماعی افراد در سطح جامعه از استعاره مفهومی

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

«سپهر اجتماعی یک صحنه نمایش است» (حسینی و سالارکیا، ۱۳۹۱: ۸۴)، بهره جسته و در تفسیر این استعاره دست به دامن اصطلاحات تئاتری همچون «جلوی صحنه»، «پشت صحنه»، «اجراگران» و... شده است. بر این اساس گافمن زندگی اجتماعی را صحنه اجرای نمایشی می‌داند که بازیگران در آنجا به عرضه تصاویر مختلفی از «خود» مشغولند. او از رفتار و کنش‌های افراد در تعاملات اجتماعی با اصطلاح «اجرا» یاد می‌کند و مقصود از این اصطلاح را «تمام فعالیت‌هایی می‌داند که فرد به آن اقدام می‌کند تا به هر شکل ممکن دیگران را تحت تأثیر خود قرار دهد» (گافمن، ۱۳۹۱: ۲۵).

گافمن در طرح دیدگاه‌های خود در زمینه ارائه تصاویر مختلف از «خود»، تحت تأثیر دیدگاه جرج هربرت مید جامعه‌شناس قرن نوزدهم است که «خود» را به دو نوع خود فاعلی یا خودجوش و خود مفعولی یا اجتماعی تقسیم کرده است. خود فاعلی آن وجه از وجود است که در تقابل با دیگران، مشخص‌کننده مرزهای وجودی فرد به شمار می‌رود و خود مفعولی به آن وجه از وجود اشاره می‌کند که تحت تأثیر عضویت در گروه‌ها و اجتماعات تحقق می‌یابد؛ به عبارت دیگر آن بخشی از از هویت فردی که تحت تأثیر خواستها و کنش‌های دیگران و واکنش‌های فرد شکل می‌گیرد. «بنابراین اگر طرز فکر دیگران نسبت به فرد تغییر کند، هویت فرد نیز دستخوش دگرگونی خواهد شد» (توسلی، ۱۳۸۵: ۲۸۱). گافمن معتقد است طی این کنش و واکنش‌ها افراد تلاش می‌کنند تا با اجرای نقش، تصویری ثابت از خود به مخاطبان‌شان ارائه کنند.

همین علاقه به ارائه تصویر ثابت به مخاطبان است که کنشگران را دچار این وسواس فکری می‌کند که مبدا مخاطبان اجرای آنها را دچار اختلال کنند. «کنشگران امیدوارند خودی را که به حضار نشان می‌دهند به اندازه‌ای نیرومند باشد که آنها را به همانسان که خودشان می‌خواهند نمایش دهد» (نیازی و مرتضوی، ۱۳۹۴: ۵). همین وسواس فکری است که باعث می‌شود اجراگران برای حل مسائل و مشکلات احتمالی در مسیر اجرای نمایش، تمهیداتی را به کار بگیرند که گافمن از آن تحت عنوان «مدیریت تأثیرگذاری» یاد می‌کند. برخی از اصطلاحات تئاتری که گافمن از آنها بهره می‌گیرد از این قرار است:

جلوی صحنه^۳: بخش عمومی و قابل رؤیت کنش اجتماعی که در آن «افراد نقش‌های رسمی یا دارای اسلوب را بازی می‌کنند» (کیدنز، ۱۳۸۱: ۱۳۲).

پشت **صحنه**^۴: آن بخش از صحنه اجرای نمایش که در دید تماشاگران نیست و اجراگران در آنجا می‌توانند با خیال آسوده خود واقعی، احساسات واقعی و رفتارهای دلخواهشان را بدون کنترل و آزادانه برونریزی کنند. «مناطق پشت شبیه پشت صحنه تئاتر یا فعالیتهای مربوط به فیلمبرداری در زمانی است که دوربین خاموش است» (همان).

نمای شخصی^۵: مؤلفه‌هایی از اجرا که از فرد اجراکننده جدایی‌ناپذیر است و اجراگر همواره آنها را به همراه دارد. «نمای شخصی بر اساس اطلاعاتی که منتقل می‌کند خود به دو بخش قیافه و منش تقسیم می‌شود» (گافمن، ۱۳۹۱: ۳۶).

گروهه^۶: ارائه بهتر و اثرگذارتر کنش نمایشی نیازمند کار جمعی است. بر این اساس میان اجراکنندگان نقش و حضاری که مشغول تماشای نمایش هستند، اتحادی نانوشته برای اجرای هر چه بهتر نمایش شکل می‌گیرد. گافمن تأکید می‌کند که همکاری حضار در اجرای اثرگذارتر، ضروری است و آنان «غالباً خودشان می‌کوشند با فاصله گرفتن از اجراکننده نقش، اعتبارش را خدشه‌دار نسازند» (ریتر، ۱۳۸۴: ۲۹۵).

مدیریت تأثیرگذاری^۷: گافمن این تعبیر را در زمینه پاره‌ای شگردهای ویژه اجراگران به کار می‌گیرد که در راستای مدیریت برخی کنش‌های غیرمترقبه و خطاهای فاحش هنگام اجرا از آن بهره می‌جویند. هدف اصلی این شگردهای مدیریتی، القای تسلط اجراگران بر فرایند نمایش است؛ از همین رو به‌گونه‌ای وانمود می‌کنند که به تماشاچیان به اندازه کافی نزدیک هستند و چیزی برای پنهان کردن از آنان ندارند درحالی‌که درخفا دنبال این اطمینان خاطرند که به اندازه کافی از تماشاگران دورند که آنان متوجه غیرواقعی و نمایشی بودن کنش‌ها نشوند. «حضر نیز از طریق تمهیدهایی چون علاقه و توجه شدید نشان دادن... چشم‌پوشی از لغزشهای بازیگران و نشان دادن عنایت خاص به اجراکننده تازه‌کار در جهت توفیق نمایش عمل می‌کنند» (همان: ۲۹۷).

۳-۱ داغ ننگ

گافمن در کتاب داغ ننگ با محور قراردادن موقعیت اجتماعی افرادی که به دلیل وجود شکاف میان هویت اجتماعی بالفعل و بالقوه‌شان دچار اضطراب و هراس می‌شوند به تشریح ویژگیهای این وضعیت خاص پرداخته است. گافمن از این وضعیت ویژه با عنوان «داغ ننگ» یاد می‌کند و افراد داغ‌خورده را کسانی می‌داند که به دلیل بروز شکاف

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

یادشده میان هویت واقعی و هویت آرمانی «قادر به پیروی از هنجارهای رایج جامعه نیستند و نزد دیگر افراد معمولی یا عادی مورد پذیرش واقع نمی‌شوند» (کیان‌پور، ۱۳۹۲: ۷).

از مهمترین مسائل مربوط به مفهوم داغ ننگ، که بر چگونگی تعامل فرد داغ‌خورده با افراد عادی تأثیر مهمی دارد، موضوع «رؤیت‌پذیری» داغ است. گافمن با یادکرد دو نوع «داغ بی‌اعتباری» و «داغ احتمال بی‌اعتباری» برای فرد داغ‌خورده دو شیوه کنش و رفتار را در نظر می‌گیرد: کنش‌گر در نوع اول با علم به اینکه داغ او قابل رؤیت است و دیگران از آن باخبرند، - همچون فردی که عیب جسمانی آشکاری دارد - «مسأله اصلی نمایشی‌اش، تخفیف تنش ناشی از این واقعیت است که دیگران قضیه را می‌دانند» (ریتزر، ۱۳۸۴: ۲۹۸)؛ اما در نوع دوم به دلیل اینکه مخاطب از وجود داغ اطلاعی ندارد، کنش‌گر در بیم‌وهراس احتمال آشکارشدن داغ به سر می‌برد و این بیم‌وهراس بر احساسات و کنش‌های او تأثیر چشمگیری می‌گذارد؛ چراکه «کنش‌گر می‌کوشد آن را پنهان کند و کنش‌های خود را به‌گونه‌ای سامان دهد که این مسئله همچنان پنهان بماند» (ایمان و مرادی، ۱۳۹۰: ۶۷).

نکته شایان طرح دیگر این است که در نگاه گافمن، کسی که به‌شکل کامل از آسیب داغ ننگ مبرا باشد، یافت نمی‌شود؛ چراکه «همه ما گهگاه و در برخی موقعیت‌ها، کم‌وبیش از داغی رنج می‌بریم» (ریتزر، ۱۳۸۴: ۲۹۸). مثالهایی که گافمن برای این اندیشه خود مطرح می‌کند بیشتر به موقعیت‌هایی برمی‌گردد که موضوعی جسمی، فکری یا رفتاری باعث تمایز ما از اکثریتی می‌شود که با ما در آن موضوع تفاوت دارند؛ مثلاً فرد مسلمانی که در جامعه‌ای با اکثریت مسیحی زندگی کند یا فردی با قامتی متوسط در میان جمعیتی از بلندقامتان. نکته مهم دیگر درباره داغ ننگ، ذاتی یا ذهنی بودن آن است؛ به بیان ساده‌تر اینکه در عالم خارج چیزی که به‌شکل ذاتی «داغ» تلقی شود، وجود ندارد؛ بلکه روابط و قراردادهای اجتماعی است که آن را پدید می‌آورد؛ از همین رو می‌توان نتیجه گرفت که موضوع داغ ننگ بیشتر به زاویه دید افراد برمی‌گردد تا واقعیت‌های غیرقابل تخطی.

گافمن داغ ننگ را به سه نوع تقسیم می‌کند:

اولین نوع، زشتی‌ها و معایب به بدن مربوط است؛ انواع بدشکلی‌های جسمانی. نوع دوم، نواقص و کمبودهای مربوط به شخصیت فرد را شامل می‌شود؛ مثل متقلب،

ضعیف‌النفس و سلطه‌پذیر بودن یا احساسات غیرطبیعی، عقاید انعطاف‌ناپذیر و غیرقابل‌اعتماد. این صفات با توجه به شواهد به کسانی مربوط می‌شود که برای مثال دچار اختلالات روانی، زندان، اعتیاد به مواد مخدر و الکل، هم‌جنس‌خواهی، بیکاری، اقدام به خودکشی و رفتارهای افراطی سیاسی هستند و بالاخره نوع سوم، داغ‌ننگ قومی و قبیله‌ای است. این گونه داغ‌ننگها می‌تواند در مسیر نسلها انتقال یابد و تمام اعضای خانواده را یکسان آلوده سازد (گافمن، ۱۳۹۲: ۳۴ و ۳۳).

مهمترین دغدغه فرد با داغ‌ننگ - فارغ از نوع داغ - دغدغه پذیرفته‌شدن از سوی دیگران است؛ آنچه در مقام عمل چندان دست‌یافتنی نیست؛ چراکه انتظار برخورد طبیعی دیگران با این افراد تنها زمانی برآوردنی است که یا دیگری خود واجد آن داغ باشد و یا این دیگری جزو گروه «آگاهان» نسبت به داغ باشد و درصدد همدردی با فرد داغ‌خورده برآید. گافمن اصطلاح «آگاهان» را برای کسانی به کار می‌برد که از جزئیات زندگی فرد داغ‌خورده و کیفیت داغ او آگاهی دارند. واکنش فرد داغ‌خورده در برابر صفتی که باعث نپذیرش او از سوی دیگران شده است به چند شیوه است: در حالت اول فرد تلاش می‌کند صفتی را برطرف کند که باعث ایجاد داغ شده است و در این مسیر سودای آن دارد که با کسب مهارتها یا ویژگیهای جدید جبرانی، کاستی حاصل از صفت پدیدآورنده داغ را جبران سازد؛ اما در حالت دوم، فرد، «داغ خود را وسیله‌ای برای توجیه شکست‌های دیگرش قرار می‌دهد تا به مقاصد دیگر برسد» (همان: ۴۵).

از میان انواع داغ‌ننگ، نوعی که در این مقاله مورد نظر است، نوع سوم یعنی داغ‌ننگ قومیتی و ملیتی است؛ مسئله‌ای که برخاسته از واقعیت ناگزیر جهان امروز است. جهانی که در آن مشکلات اقتصادی و سیاسی، جنگها، خشکسالی‌ها و محدودیتها و فشارهای دولتها انگیزه مهاجرت گروه‌های بسیاری می‌شود. این مسئله باعث شده است افراد مهاجر در سرزمین جدید با داغ قومیتی و ملیتی روبه‌رو شوند؛ امری که فرایند پذیرش مهاجر را از جانب ساکنان کشور میزبان با مشکل روبه‌رو می‌سازد. در این حالت اصلی‌ترین دغدغه فرد مهاجر دغدغه پذیرفته‌شدن است؛ دغدغه‌ای که بر احوال و کنش‌های مهاجران تأثیر می‌گذارد و در غالب اوقات امکان رفتار منطقی و درست را از آنها می‌گیرد.

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

۴. یافته‌ها، بررسی داغ ننگ در داستانهای مجموعه «چشم سگ»

بیشتر شخصیت‌های مجموعه داستان «چشم سگ» جزو مهاجران افغان ساکن ایران هستند؛ از همین رو اصلی‌ترین عامل داغ‌خوردگی آنها همین افغانی‌بودنشان است؛ اگرچه نویسنده برای بیان کیفیت و پیامد این نوع داغ، که همواره همراه مهاجران افغان است در یکی از داستانها داغ ننگ جسمانی را نیز دستمایه داستانپردازی قرار داده است. از میان هفت داستان این مجموعه، داستانهای «شبهه گالیله»، «پسخانه» «ختم عمه هما» و «فیل بلخی» به شکل ضمنی و داستان «سی کیلومتر» به عنوان مضمون اصلی، موضوع داغ ننگ را مورد توجه قرار داده است؛ مسئله‌ای که نشان می‌دهد نویسنده آشکارا به این مفهوم توجه کرده است و شاید اصلی‌ترین عامل دغدغه‌های رفتاری و روانی افغانهای مهاجر ساکن در ایران را همین موضوع داغ‌خوردگی می‌داند.

۱-۴ داستان «شبهه گالیله»

در داستان «شبهه گالیله» با سرگذشت مردی افغان روبه‌رویم که از طریق قاچاق حیوانات وحشی و فروش آن به ایرانیان متمول، زندگی خوبی دارد. او که در آخرین سفرش ماری عظیم‌الجثه را به همراه آورده است برای پیدا کردن مشتری، وارد محافل حضوری و گروه‌های مجازی ایرانیها می‌شود. طی این معاشرت‌ها به این واقعیت آگاهی می‌یابد که موضوع مار وحشی آن‌قدر برای مخاطبان ایرانی او جذاب است که نه تنها افغانی‌بودن او را فراموش کرده‌اند، بلکه در مدتی کوتاه مرکز و محور توجه آنها نیز شده است. همین مسئله باعث می‌شود که او آمیزه‌ای از راست و دروغ را به عنوان ویژگیهای مار، تحویل مخاطبان علاقه‌مندش بدهد؛ چراکه از این رهگذر، نگاه و توجه آنان را به خود جلب کرده و داغ افغان‌بودن و اقلیت‌بودن را بکلی از یاد برده است. «قصه‌بافی می‌کرد از کارهایی که ادعا داشت مار می‌کند و نمی‌کرد؛ مثلاً می‌نوشت تلویزیون تماشا می‌کند یا از سر دلتنگی به فیلمهای مستند مارها واکنش نشان می‌دهد» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۹).

مرد افغان، که برای یافتن مشتری در برهه‌ای به عضویت گروهی تلگرامی متشکل از ایرانیان درآمده است، بعد از مدتی و هنگام برگزاری جشن تولد برای یکی از اعضای گروه به ناگاه به این واقعیت پی می‌برد که علت توجه به او، جذابیت ماری است که همراه دارد، نه شخصیت و ویژگیهای خودش؛ واقعیتی که همچون پتکی بر سر او فرود

می‌آید و تمام ذهنش را به هم می‌ریزد و احساس عمیقی از سرشکستگی در او پدید می‌آورد؛ چراکه «درست وقتی که فکر می‌کرد توانسته نود و هفت دوست ایرانی پیدا کند، دوباره افغانی شده بود» (همان: ۲۳).

گافمن معتقد است مهمترین دغدغه فرد با داغ ننگ، پذیرفته شدن است؛ به همین دلیل یا تلاش می‌کند تا ممیزه‌های داغ‌خوردگیش را برطرف کند و یا ویژگیهای جایگزینی برای آنها بیابد تا از آن طریق، نگاه مثبت و پذیرش دیگران را به خود جلب کند؛ روندی که تا حدود زیادی با مفهوم «مدیریت تأثیرگذاری» در اصطلاحات گافمن مطابقت دارد. قهرمان داستان «شبیبه گاليله» هم، که در آغاز و هنگام گفتگو درباره صاحبخانه ارمنی‌اش «ماریا» از درد اقلیت بودن گفته بود و حتی افغانی بودن را بمراتب بدتر از اقلیت دینی بودن دانسته بود (همان: ۱۳) به تجربه درمی‌یابد که در رویارویی با مردم تهران «انگار روی مرز باریکی بین آدم‌های مهربان و نامهربان راه می‌رود. کمی شل کند باید فحش بخورد که افغانی، حواست باشد اینجا ایران است» (همان)؛ از همین رو با علم به این واقعیت، که ظاهرش افغانی بودنش را آشکار می‌کند و این مسئله تمام مخاطبانش را به گروه «آگاهان» از داغش تبدیل می‌کند برای جبران این کاستی و افزایش احتمال پذیرفته شدن، دست به دامن امتیازهای دیگری می‌شود. یکی از این امتیازها تظاهر به تمکن مالی است؛ چیزی که از نگاه او حتی داشتن لهجه را هم تحت الشعاع قرار می‌دهد: «ضیا فکر کرد جایی که پول توی جیبیت باشد لهجه چیز بدی نیست» (همان: ۱۲). بویژه در برخورد با زنان تهرانی که به زعم مرد افغان مثل «مرغ کرچ‌اند در برابر پول و قدرت. حالا پول دست ضیا بود و فکر کرد باید از موضعی بالا به زن جواب بدهد» (همان: ۱۹).

هم‌چنین تجربه رویارویی با ایرانیها به مرد افغان می‌آموزد که برای مدیریت بهتر در مسیر تأثیرگذاری در مخاطبان، داشتن حرف جذاب بسیار مهم است. او به فراست دریافته بود اعضای گروه تلگرامی‌اش که همگی ایرانی هستند «دوستش دارند چون چیزی برای تعریف کردن داشت» (همان: ۲۱)؛ از همین رو گذاشتن اخباری در مورد مار عظیم‌الجثه به دغدغه هر شبه‌اش تبدیل شده بود؛ چراکه مخاطبانش تا وقتی سرگرم مار بودند به او «بابت افغانی بودنش کنایه نمی‌زدند... برای خودش کسی شده بود: نود و هفت ایرانی شبها منتظر بودند با مارش شب‌به‌خیر بگویند» (همان). اما در پایان هیچ‌کدام

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

از این ترفندها در مسیر زدودن داغ ننگ افغانی بودن از پیشانی «ضیا» سودمند نمی‌افتد و مرد که سرخورده از این واقعیت تلخ است به سرش می‌زند: «فردا اول صبح یک چمدان بزرگتر می‌خرد و مار را می‌برد روی پل کریم‌خان و از آن بالا آویزان می‌کند و بعد هم حتماً عکس می‌گیرد؛ بی‌خیال پلیس! آن عکس حتماً توجه‌شان را جلب می‌کند» (همان: ۲۳) و در ادامه، که از این فکر مسخره ناامید می‌شود، مار گرسنه را در مسیر بازی بچه‌های مدرسه به حال خود رها می‌کند؛ بیانی نمادین از رفتارهای انتقام‌جویانه برخی مهاجران افغان که داغ ننگ غیربودن باعث طرد و نپذیرش آنان به‌عنوان شهروندان عادی است: «تهران به ضیا رنج داده بود و تنها کاری که از دست ضیا برمی‌آمد رهاکردن مار بود. لابد راه سیر کردن شکمش را با دوستان تهرانش پیدا می‌کرد» (همان: ۲۵).

یکی دیگر از مقوله‌های مبحث داغ ننگ، موضوع «رؤیت‌پذیری» این داغ است. در داستان «شبهه گالیله» تمایز قومی و نژادی شخصیت ضیا، مسئله‌ای نیست که از چشم‌ها پنهان باشد. ویژگی‌های ظاهری این شخصیت در کنار لهجه‌ای که بدان گفتگو می‌کند، هر دو وجوه ممیزه‌ای است که افغانی بودن او را آشکار می‌سازد؛ از همین رو این شخصیت چندان دغدغه‌ای درباره آشکار شدن رازش ندارد و اتفاقاً با علم به همین مسئله است که ضیا تلاش می‌کند تا با ویژگی‌های جبرانی همچون ثروت و جذابیت مار، پوششی بر کمبود برخاسته از انتساب داغ ننگ بیابد.

۲-۴ داستان «پسخانه»

در داستان «پسخانه» نیز داغ ننگ قومیتی و ملیتی بازنمایی ویژه‌ای دارد. خسرو شخصیت اصلی این داستان مردی افغان است که به دلیل نداشتن ویژگی‌های ظاهری افغانها (همان: ۲۸) در میان ایرانیان جایگاه و مرتبه‌ای خاص یافته است. او که صاحب شرکت تجاری موفق در میدان فردوسی تهران است با زنی ایرانی به نام «لاله» ازدواج کرده و این موقعیت خاص، تعلق خاطر او را به کشور ایران و متولیان آن به شکل چشمگیری افزایش داده است تا آنجا که در نگاه او «ایرانیها کار بی‌حساب نمی‌کنند» (همان: ۲۹)؛ از همین رو همانند هر شهروند میهن‌دوست ایرانی‌ای از شنیدن خیر بمبگذاری انتحاری در متروی تهران دچار هراس می‌شود و در صفحه اینستاگرامش هشتهای «#تهران و #ما_همه_باهم_هستیم» (همان: ۳۱) را به اشتراک می‌گذارد.

در این میان برخی اخبار مربوط به احتمال دست‌داشتن فردی افغان در بمبگذاری متروی تهران، ذهن خسرو را، که به دلایل بسیاری بویژه عدم تمایز ظاهریش از ایرانیان از داغ‌خوردگی به‌عنوان بیگانه مبراً مانده است، متوجه مهمان افغانیش «نگاره» می‌کند. نگاره زنی تنها و بی‌پناه است که به دلیل مرگ همسر و تنهایی حاصل از این رویداد، مدتی را مهمان خانۀ خسرو و لاله شده است و کارهای منزل آنان را بر عهده دارد. در نگاه خسرو، که حالا به هیئت ایرانی‌ای باتعصب و وفادار درآمده است، تمامی رفتارها و گفتارهای روزهای اخیر نگاره مشکوک و ظن‌آمیز است. او داغ‌ننگ بیگانگی را بر پیشانی زن افغان می‌بیند؛ داغی که در نگاه او برخاسته از محرومیت شهروندان افغان است؛ چراکه از نظر او این زن «همۀ کینه‌ها و بدبختی‌های زندگی‌اش را به ایران آورده بود» (همان: ۳۴). او می‌داند که نگاره و امثال نگاره نسبت به ایران و ایرانی کینه دارند. «خسرو این کینه را هم می‌شناخت: وقتی من این‌قدر سیاه‌روزم، تو چرا روشنی؟ چرا من باید بمیرم و عزیزانم زنده‌به‌گور باشند و تو، تویی که همین کنار خاک من زیست داری، زنده؟» (همان: ۳۳)

همین ذهنیت منفی و داغ‌بیگانگی، که در نگاه خسرو متوجه زن تنهای افغان است، باعث می‌شود که او را مشکوک به بمبگذاری ببیند و برآن باشد تا همچون قهرمانی ملی و ناجی‌ای شجاع برای ایرانیان، زن را تحویل نیروهای امنیتی بدهد و «اگر مدرک می‌خواستند، می‌گفت همین بس که آن‌قدر بدبخت است که بخواهد دیگران را هم مثل خودش کند» (همان: ۳۶). خسرو نگاره را نه تنها تهدیدی برای امنیت ایران و ایرانیان می‌داند، بلکه هراس دارد که در اندرونی خانه‌اش یا به تعبیر خودش در پسخانه‌اش، زن افغان بخواهد بلایی سر لاله بیاورد؛ از همین رو قصد دارد تا با ورود ناگهانی به منزل، دست نگاره را رو کند؛ اما همین که شبانه وارد خانه‌اش می‌شود، نگاره و لاله را در وضعیتی خاص می‌بیند: «شبیۀ دو دوست قدیمی، دو رفیق، دو خواهر یا چیزی که در تاریکی نمی‌فهمید» (همان: ۴۱). او که اسیر ذهنیت منفی حاصل از الصاق داغ‌ننگ بیگانگی بر چهرۀ زن بی‌پناه افغان است از این واقعیت غافل مانده که در اندرونی خانه‌اش، فارغ از جنب‌وجوش و هراس خیابانهای پر از مأمور تهران، زن ایرانی‌اش با زیبایی «رازآمیز و دست‌نیافتنی» (همان) زن آواره افغانی پیوند برقرار کرده است؛ بیانی

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

نمادین از پیوند عمیق فرهنگ مردمان دو کشور به‌رغم تمام انگ‌زنیها و بیگانه‌انگاریهای برخاسته از هیاهوی پوچ اهالی سیاست و قدرت.

مسئله «رؤیت‌پذیری» داغ ننگ در داستان پس‌خانه نیز مورد توجه نویسنده بوده است. در بخشی از داستان، که موضوع احتمال دست داشتن اتباع کشورهای عربی و افغانها در بمبگذاری متروی تهران مطرح می‌شود، اطلاعیه‌ای از سوی مقامات امنیتی صادر می‌شود که در آن درباره لهجه و ویژگیهای ظاهری اتباع افغان هشدار داده شده است: «می‌گفتند سرنخهایی از ورود بمبگذاران به دست آمده و دو اطلاعیه مهم پیوست خبر شده بود. در یکی آمده بود اگر کسی را با لهجه عربی دیدید مراقب باشید و در دیگری درباره حضور افغانها هشدار داده بود» (همان: ۲۷)؛ اما خسرو، که خود افغان است در این زمینه دغدغه‌ای ندارد؛ چراکه «کسی او را افغان نمی‌شناخت. شبیه ایرانیها بود و به نظرش افغانهایی توجه ایرانیها را جلب می‌کردند که به قول خودشان چشم بادومی باشند» (همان: ۲۸). به همین دلیل مطابق نظر گافمن، او که به دلیل شباهت ظاهریش به ایرانیها از داغ ننگ بی‌اعتباری در امان مانده از آشکارشدن رازش - یا به تعبیر گافمن داغ احتمال بی‌اعتباری - بسیار نگران است؛ مثلاً در بخشی از داستان، زمانی که به همراه همسرش و نگاره مهمان افغانش به رستوران می‌روند، بسیار نگران این موضوع است که حرف‌زدن نگاره، راز پنهانش را آشکار سازد و همین مسئله باعث تغییر رفتار دیگران با آنها شود: «گارسن رستوران جوری برایش خم و راست می‌شد که خسرو حرصش گرفت؛ نه اینکه غیرتی شده باشد؛ به این فکر می‌کرد که اگر همین‌دم نگاره دهان باز کند و بفهمند که ایرانی نیست، حتماً رفتارشان عوض می‌شود» (همان: ۲۹). خود نگاره هم با توجه به تجربه کوتاه‌مدت سکونتش در تهران به این مهم آگاه شده است که داشتن لهجه باعث تغییر رفتار دیگران می‌شود؛ از همین رو تلاش می‌کند با تغییر در لهجه، افغانی‌بودنش را پنهان نگاه دارد: «نگاره گوشی را برداشت، گفت: سلام. با تأکید روی لام. از وقتی به ایران رسیده بود، جوری لهجه‌اش را عوض می‌کرد» (همان: ۳۶).

۳-۴ داستان «سی کیلومتر»

موضوع داغ ننگ در مجموعه «چشم سگ»، بیش از هر قسمت دیگری در داستان «سی کیلومتر» انعکاس یافته است تا آنجا که می‌توان گفت که نویسنده آگاهانه در پی این

بوده است تا با استفاده از این مضمون به شکلی ضمنی به واکاوی تحقیرهای اعمال شده نسبت به مهاجران افغان بپردازد. البته در این داستان، موضوع داغ ننگ قومیتی نیز مورد توجه بوده است؛ بویژه آنجا که در پاسگاه بین‌راهی، چند نفر از مسافران اتوبوس بیرجند به تهران صرفاً به دلیل ظاهر افغانیشان بازداشت می‌شوند. «یک پسر افغان کنار مأمور ایستاده که صورتش را می‌بینم، صدایش را نمی‌شنوم، ولی دارد حرف می‌زند. از حالت مغولی چشم‌هایش می‌فهمم که افغان است... نکند اینها فکر کرده‌اند من هم افغانم؟» (همان: ۸۸). (البته شخصیت اصلی داستان که از اهالی بیرجند است، اعتقاد دارد کشیدگی چشم افغانها با آن حالت مغول‌گونش کاملاً قابل تشخیص است بویژه برای اهالی بیرجند که بیشتر با افغانها روبه‌رو می‌شوند؛ از همین رو از بازداشت خودش متحیر می‌ماند).

گذشته از این اشاره مستقیم به داغ ننگ ملیتی، بیشترین توجه داستان به موضوع داغ ننگ جسمانی است. نویسنده با دستمایه‌ی قراردادن مشکل ناشنوایی دختری دانشجو و هراسها و دغدغه‌های برخاسته از این مشکل، به شکلی ضمنی به واکاوی مشکلات برخاسته از داغ ننگ ناشی از داغ خوردگی ملیتی پرداخته است. پیرنگ اصلی داستان هم به مسئله‌ی عیب ناشنوایی دختر، تلاش او برای پنهان‌داشتن این عیب، فاش شدن راز نزد یکی از همکلاسی‌های پسر و امتیازهایی اختصاص دارد که دختر برای پنهان‌داشتن راز به این پسر می‌دهد. بخشهایی که با اندیشه‌های گافمن در موضوعات کنش نمایشی، مدیریت تأثیرگذاری، داغ بی‌اعتباری، داغ احتمال بی‌اعتباری، رؤیت‌پذیری، آگاهان و درکل اندیشه‌ی مرکزی داغ ننگ هماهنگی دارد و البته در این میان توجه به این نکته ضروری است که رشته‌ی دانشگاهی نویسنده، عالیه عطایی و همچنین شخصیت اصلی داستان - مرجان - که ادبیات نمایشی و تئاتر است، می‌تواند دلیلی باشد بر این موضوع که نویسنده‌ی داستان با مفاهیم مطرح شده از سوی گافمن، که بیشترشان برگرفته از اصطلاحات تئاتری است، آشنا بوده و پرداختن به مفاهیم این اندیشمند در بیشتر داستانهای مجموعه، آگاهانه و هدفمند رخ داده است.

مرجان دختر بیرجندی، که در دانشگاه تهران مشغول به تحصیل در رشته‌ی تئاتر است در راه بازگشت از دیارش به تهران در پاسگاه بین‌راهی به دلیل شباهت ظاهری به افغانها توسط نیروهای انتظامی بازداشت می‌شود. این شخصیت پس از ورود به فضای

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

پاسگاه به مرور گذشته مشکل ناشنواییش می‌پردازد. اینکه او تا ترم دوم در پنهان نگاهداشتن رازش موفق است و در همان هفته‌های اول ترم دوم، رازش برای یکی از پسرهای همکلاسی به نام یاسر آشکار می‌شود. او که می‌داند یکی از شروط اصلی تحصیل در رشته تئاتر داشتن حس شنوایی سالم است، بعد از آشکارشدن رازش برای پسر همکلاسی به تکاپو می‌افتد تا به‌گونه‌ای او را در فاش‌نکردن عیب و ادامه نمایش شنوا بودن همراهی کند و البته یاسر هم در این مسیر مضایقه‌ای نشان نمی‌دهد؛ مسئله‌ای که با مفهوم گروه در دیدگاه‌های گافمن مطابقت دارد؛ به این معنا که مرجان و یاسر، اولی به‌عنوان مجری کنش نمایشی و دومی به‌مثابه یکی از شاهدان اجرای نمایش، گروه‌های را تشکیل می‌دهند تا فرایند اجرای نمایش ناشنوا نبودن بدون هیچ خدشه و ایرادی پیش برود؛ مثلاً در بخشی از داستان، زمانی که مرجان متوجه سؤالی که استاد از او پرسیده است نمی‌شود و استاد برای شنیدن پاسخ اصرار می‌ورزد، یاسر با تظاهر به سرفه‌های مکرر، باعث به‌هم‌ریختن موقعیت و خلاصی مرجان از وضعیتی می‌شود که در آن گرفتار آمده است: «یاسر سماوات آن‌قدر باهوش بود که یادش باشد شرط پذیرش در رشته تئاتر دانشگاه تهران سلامت کامل جسمی است و من ضعف شنوایی داشتم؛ ضعف شنوایی که پنهان کرده بودم و یاسر می‌دانست» (همان: ۹۴). این صحنه هم‌چنین با مفهوم «مدیریت تأثیرگذاری» در آرای گافمن هماهنگی دارد. همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد، زمانی که اجرای کنش نمایشی به دلیل برخی پیشامدهای غیرمترقبه «مانند اداهای قصدنکرده، دخالت‌های نابجا یا خطاهای فاحش» (ریترز، ۱۳۸۴: ۲۹۶) با مشکل روبه‌رو شود، کنش‌گر با به‌کارگیری شگردهایی که گافمن از آنها با تعبیر مدیریت تأثیرگذاری یاد می‌کند، می‌تواند از به‌هم‌خوردن کنش نمایشی «روی صحنه» جلوگیری کند. در این حال حضار نیز از طریق تمهیداتی نظیر چشم‌پوشی نسبت به خطاها و نشان‌دادن عنایت خاص به اجراکننده ناشی از توفیق نمایش حمایت کنند؛ کاری همچون کار یاسر سماوات در این صحنه که با حمایت و پوشش کاستی‌های مرجان به اجرای مناسب نمایش یاری رساند. البته این دو گرچه «روی صحنه» نسبت به هم رفتاری حامیانه دارند در «پشت صحنه» تعاملشان با یکدیگر از لونی دیگر است؛ چراکه مرجان همراهی یاسر را با خودش حمل بر امتیازخواهی او می‌کند و چون خود را به ادامه اجرای کنش نمایشی‌اش مجبور می‌داند، پیشنهادهای

پسر را برای بیرون رفتن می‌پذیرد: «تا اینجا باهات اوادم چون مجبورم؛ می‌ترسم به کسی بگی چه مرگمه و همه‌چی تموم بشه» (عطایی، ۱۳۹۹: ۹۶).

یکی از قسمت‌های اصلی داستان «سی کیلومتر» بخشی است که مرجان پس از آشکار شدن رازش نزد یاسر، مجبور می‌شود به پیشنهاد او برای رفتن به سینما تن دردهد. در ابتدای این قرار ملاقات یاسر با جملات توهین‌آمیزی به پیشواز دختر می‌رود: «هوی ... مرجان! مرجان خره! اینجا رو نگاه!» (همان: ۸۹)، دختر هم که از رفتار احتمالی پسر در آشکار کردن عییش می‌هراسد، سعی می‌کند واکنشی به این جملات نشان ندهد: «به روی خودم نیاوردم. لابد به حساب کری می‌گذاشت» (همان). این بهره از داستان نیز با بخشی از تأملات گافمن درباره‌ی داغ ننگ مطابقت دارد؛ آنجا که به این مهم اشاره می‌کند که داشتن داغ جسمانی همیشه به زیان فرد داغ‌خورده نیست و گاهی اوقات همین داغ‌خوردگی همچون موهبتی به کمک صاحبش می‌آید. این رفتار مرجان نشان می‌دهد که تنها در برخورد با یاسر سماوات نیست که با تظاهر به نشنیدن از مخمصه نجات یافته؛ بلکه این روش در طول زندگی او سابقه دارد.

در ادامه، مرجان نگاه سنگین یاسر را بر گوش چپش احساس می‌کند: «هرازگاهی در حین رانندگی برمی‌گشت سمت من و احتمالاً گوش چپم را می‌پایید» (همان). اگرچه در ادامه مشخص می‌شود که نگاه‌های یاسر لزوماً در پی نگرستن به عیب دختر نبوده است، مرجان در سالن سینما هم محل نشستنش را طوری انتخاب می‌کند که احتمال دیده شدن سمعک به حداقل برسد: «سمت چپ نشستم تا با خیال راحت گوشم را بیرون بیندازم که نینداختم» (همان: ۹۲ و ۹۳). این عمل مرجان و تلاش او برای پنهان نگاهداشتن گوش مجهز به سمعکش نشان می‌دهد که به‌رغم علم به آگاهی یاسر از عیب ناشنوایی، او حاضر نیست صحنه‌ی بازی را به هم بریزد و از اینکه یاسر را به پشت صحنه‌ی نمایشش راه دهد، ابا می‌کند. اگرچه در پایان این قرار، مرجان، که با آگاهی یاسر از رازش کنار آمده است، ملاحظه را به کناری می‌گذارد و گوشه‌ایش را از روسری بیرون می‌اندازد و اعتراف می‌کند: «مادرزاد نمی‌شنوم؛ ولی باهاتش حال می‌کنم» (همان: ۹۳). کنارآمدن مرجان با موضوع رؤیت داغ ننگش توسط یاسر، که به دلیل شیوه‌ی برخورد مناسب پسر امکان‌پذیر می‌شود، باعث می‌گردد یاسر به یکی از معتمدترین افراد در زندگی مرجان تبدیل شود: «آن روز برای اولین بار در طی این چند ترم حس کردم

————— بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

یاسر سماوات با اینکه دختر زیبای قدبلندی را به من ترجیح داده، آدم مطمئنی است؛ خیلی مطمئن» (همان: ۱۰۲). بی‌شک اگر دغدغه‌های مربوط به مشکل ناشنوایی بر رفتارهای دختر در برابر یاسر اثر نگذاشته بود به احتمال زیاد رابطه این دو سرنوشت دیگری می‌یافت.

البته پنهانکاریهای مرجان یا به تعبیر دیگر اعمال شگردهای مربوط به مدیریت تأثیرگذاری در اجرای کنش نمایشی با هدف پنهان نگاهداشتن داغ ننگ ناشنوایی، تنها به دوره دانشگاه منحصر نمی‌شود. او به یاد می‌آورد که از همان زمانهای گذشته این مشکل، ارتباط او را با اطرافیان تحت‌الشعاع قرار داده بود؛ به همین دلیل پدر درباره استفاده از سمعک به او توصیه می‌کرده است: «فقط وقتی مجبوری، اون هم از زیر مقنعه» (همان: ۸۷)؛ چراکه یقین داشت: «اگه کسی بفهمه دستت می‌اندازند» (همان: ۸۹). حتی خانم‌جان که از نظر مرجان زن کاملی است که به‌زعم او در اعتمادبه‌نفس و پردلی «شبه هیچ زن دیگری نیست» (همان: ۹۵) و هرگز در موقعیت‌هایی مثل موقعیت مرجان قرار نمی‌گرفت، «چون خیلی قوی بود و از آن مهمتر کر نبود» (همان: ۹۶)، وقتی خبر قبول شدن مرجان را در دانشگاه می‌شنود، می‌گوید: «دختر کر شوهر گیرش نمیداد؛ همون بهتر که بره دنبال درس» (همان: ۹۵).

این مسأله باعث شده است که دختر در طول زندگی همیشه نگران آشکارشدن عیبش باشد و به تعبیر گافمن، طی «کنشی نمایشی» در تلاش است تا شکاف هویت اجتماعی بالفعل و بالقوه‌اش را از دیده ناظران پنهان نگاه دارد و صد البته در این مسیر نوع نارسایی جسمانی‌ای که داشته، او را یاری کرده است؛ به عبارت ساده‌تر از آنجا که این امکان وجود داشته است تا سمعکش را زیر مقنعه یا روسری پنهان کند، ترتیب‌دادن نمایشی چندان دشوار نبوده است که در آن دختر مشکلی در زمینه شنوایی ندارد و این مسئله بر چگونگی «مدیریت تأثیرگذاری» مرجان در برخورد با مخاطبانش بویژه کسانی اثر مثبت گذاشته است که گذشته او را نمی‌دانند.

همین موضوع یعنی امکان پنهان‌سازی عیب در رویارویی با سرباز حاضر در پاسگاه نیز مورد اشاره قرار می‌گیرد. این سرباز، که ظاهراً از مرجان خوشش آمده و به دنبال برقراری ارتباط با اوست، پس از آشکارشدن موضوع استفاده دختر از سمعک، «شانه‌اش را بالا می‌اندازد و کنارم می‌ایستد، می‌گوید: منم مشکل دارم. نگاه! و دهانش را باز

می‌کند و ته حلقش را نشان می‌دهد. متوجه منظورش نمی‌شوم. «می‌بینی؟ مزه‌ها رو نمی‌فهمم. باز تو اوضاع از من بهتره، لاقل یه چیزی هست بذاری تو گوشت و بشنوی. من که هیچی» (همان: ۹۷). البته مرجان، که خود در مدیریت صحنه نمایش پنهان‌داشتن عیبش ید طولایی دارد در ادامه به سرباز می‌گوید: «ببین، دیگه ته حلقه رو نشون کسی نده. چیزی که پیدا نیست، فقط حال آدمها رو بد می‌کنی؛ چه کاریه؟» (همان: ۱۰۰). توصیه‌ای که مرجان سالها آن را آویزه گوش داشته و مطابق آن رفتار کرده است.

در مورد ارتباط این داستان، که بیشتر بر داغ ننگ جسمانی متمرکز است با موضوع داغ ننگ ملیتی که مهاجران افغان بیشتر با آن درگیرند، می‌توان دو وجه را قائل بود: اولین وجه به مشکل مرجان در پاسگاه بین‌راهی برمی‌گردد؛ آنجاکه به‌رغم تمام تکاپوی دختر برای پنهان‌داشتن عیب جسمانی‌اش که به‌زعم او می‌تواند مشکل‌آفرین باشد، آن چیزی که در واقعیت او را دچار دردسر می‌کند، شباهت ظاهری‌اش به افغانهاست: «شبییه افغانی‌هایی شده‌ام که در پاسگاه‌ها گیر می‌افتند» (همان: ۱۰۰)؛ شباهتی که مایه دشواری و بر اثر آن دختر مجبور می‌شود یک شب را در بازداشتگاه سپری کند. دومین وجه ارتباط میان مضمون این داستان با مسئله داغ ننگ ملیتی که به نظر می‌رسد نویسنده نیز به آن توجه ویژه‌ای دارد، مسئله رؤیت‌پذیری و داغ احتمال بی‌اعتباری برای افغان‌هایی است که وارد ارتباط با شهروندان ایرانی می‌شوند و ارتباط آنها به دلیل تکاپوی طرف افغان برای پنهان‌داشتن قوم و ملیتش با مشکلات بسیاری همراه می‌شود. درست مانند مشکل مرجان در مورد دیده‌شدن سمعکش که رابطه او را با دیگران بویژه یاسر دچار مشکل می‌کند تا آنجا که حاضر می‌شود برخلاف میلش به خواست پسر برای بیرون رفتن تن دهد؛ اما زمانی که یاسر به واقعیت آگاه می‌شود، نه تنها در رفتارش تغییر ایجاد نمی‌کند، بلکه به او می‌گوید: «ببین بچه برای کسی مهم نیست تو می‌شنوی یا نه برای من هم مهم نیست. مطمئن باش و بابتش به هیشکی باج نده» (همان: ۱۰۲).

۴-۴ داستان «فیل بلخی»

در داستان «فیل بلخی» هم مسئله داغ ننگ ملیتی عامل اصلی مشکلاتی است که برای شخصیت اصلی و خانواده‌اش پیش می‌آید. روایت این داستان با مرگ پدر خانواده آغاز می‌شود و در ادامه با مرور جزئیات رابطه دختر افغان با نامزد ایرانی‌اش و همین‌طور

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

موضوع تغییر رنگ چشم اعضای خانواده و مشکلات حاصل از این مسئله ادامه می‌یابد. در «فیل بلخی» نویسنده تلاش می‌کند تا مسئله تأثیر افغان بودن شخصیت اصلی را بر روابطش با دیگران بویژه نامزد ایرانی‌اش به نمایش بگذارد. «مانی» پسر ایرانی، که چندان دل خوشی از افغان‌ها ندارد و از هیچ فرصتی برای تحقیر آنان فروگذار نمی‌کند، تنها و تنها به دلیل وضعیت مالی دختر افغان وارد رابطه با او شده است و با توجه به وابستگی عمیق دختر به او با تهدید به قطع رابطه، او را برای برآوردن مطامع مادیش زیر فشار قرار می‌دهد.

شکی نیست که اعضای خانواده افغانی داستان «فیل بلخی» به‌رغم وضعیت مالی و موقعیت مادی مناسبی که از آن برخوردارند به دلیل تبار افغانیشان، اعتمادبه‌نفس لازم را در خود برای رابطه با دیگران نمی‌بینند؛ از همین رو است که تلاش می‌کنند تا داغ ننگشان از نظرها پنهان بماند. «به کسی نمی‌گفتم کجایی‌ام. شناسنامه داشتم. گواهینامه رانندگی، کارت ملی و همین‌ها کافی بود ایرانی و حتی تهرانی باشم» (همان: ۱۳۱). هم‌چنین توصیه پدر خانواده برای ایجاد تغییر در لهجه و تمرکز بر سخن گفتن به لهجه تهرانی، نشانه دیگری است بر تلاش این خانواده برای کاهش میزان رؤیت‌پذیری داغ ملیت. «گفتم: "سیگار خوب نیست شازده خانوم‌ها!" این "ها"ی آخر را بابا یادمان داده بود. می‌گفت زبان را همین جزئیات می‌سازد؛ همین کشیدگی باعث می‌شود ایرانی‌ها به عقلمان هم نرسد شما افغانید. دیدمت‌ها، رفت‌ها، اومدی‌ها ... ما همه چیز از آخر می‌کشیدیم و تهرانی حرف‌زدن عادت‌مان شد» (همان).

شاید همین رفتار محتاطانه و به دور از اعتمادبه‌نفس است که باعث می‌شود نامزد ایرانی دختر در برخورد با او رفتاری تحقیرآمیز داشته باشد؛ مثلاً وقتی دختر درباره نقش‌های ثابت خانوادگی‌شان حرف می‌زند، مانی با حالتی تمسخرآمیز به او می‌گوید: «یه دفعه بگو مال کره‌شمالی هستی دیگه! خوبه که افغانید و این همه ادا دارید» (همان: ۱۳۴) و یا اینکه دختر به یاد می‌آورد در اولین قرار عاشقانه‌شان، مانی «جلو چشم‌های من هی دست‌هاش را شست و مایع ضدعفونی زد و گفت وسواس دارد» (همان: ۱۳۵). نکته قابل توجه در رفتار دختر خانواده این است که به تعبیر گافمن او به‌عنوان فرد داغ‌خورده تلاش می‌کند در راستای مدیریت تأثیرگذاری و برای پوشاندن موضوع داغ از نقطه قوت خانوادگی‌اش که همانا تمکن مالی است، استفاده کند. به همین دلیل دختر

با اینکه می‌داند توجه و پذیرش مانی نسبت به او برخاسته از نگاه حرص‌آلود اوست، سعی می‌کند با این موضوع کنار بیاید: «کلاً من برایش چندان مهم نیستم و همیشه خواسته این مهم‌نبودن را بفهمم» (همان: ۱۳۷).

ژولیا کریستوا^۱ (۱۳۸۸) اندیشمند فرانسوی، که به دلیل مهاجرت‌های مکررش با مقوله داغ ننگ ملیتی و بیگانگی آشناست، یکی از ساختارهای روانی دفاعی افراد دچار مشکل بیگانگی را تعلیق آنها در زمان و بازگشت آنها به دوران باشکوه گذشته می‌داند. در داستان مورد بحث نیز یکی از راهکارهای مدیریت تأثیرگذاری شخصیت دختر در راستای کاستن از پیامدهای منفی داغ ننگ قومیتی، بازگشت خیالی او به زمانهای گذشته است؛ از همین روست که در جواب این سؤال مانی، که «پدرت اهل کجای افغانستان بود؟» (همان: ۱۴۵)، می‌گوید: «پدر پدرم اهل بلخ بوده؛ بلخ ایران؛ یعنی افغانستان در ایران بوده یا ایران در افغانستان بوده؛ یک سرزمین بزرگ» (همان). او به گذشته‌ای اشاره می‌کند که سرزمین بزرگی با نام ایران اجداد او را با اجداد نامزد ایرانیش پیوند می‌داده است و حالا هم اصلاً برایش مهم نیست که الآن بلخ جزو افغانستان است یا تاجیکستان، بلکه تنها چیزی که برایش اهمیت دارد این است که «من ایرانی بوده‌ام» (همان: ۱۴۶).

۵-۴ ختم «عمه هما»

در داستان «ختم عمه هما» نیز اگرچه توجه نویسنده بیش از هر چیزی بر موضوع تفاوتها و حساسیتهای فرهنگی ساکنان نقاط مرزی متمرکز است، باز هم اشارات جسته و گریخته به موضوع داغ ننگ قومیتی به چشم می‌آید بویژه آنجا که «ملالی»، دختر افغان خاطرات روزهای آغازین آشکارکردن موضوع ازدواجش با «فرهاد» پسر ایرانی را یادآوری می‌کند. فاصله زادگاه‌های فرهاد و ملالی، اگرچه به لحاظ جغرافیایی از چند کیلومتر بیشتر نیست، فرهاد ایرانی است و ملالی افغان. همین مسئله باعث بروز برخی سوء تفاهمها و اختلافات میان این دو شده است. مرگ عمه فرهاد و برگزاری مراسم تدفین و سوگواری او، اصلی‌ترین محمل بروز و ظهور این اختلافات است.

مهمترین مسأله‌ای که زندگی این دو جوان عاشق را بیش از هر چیز دیگری تحت تأثیر قرار داده، تبار افغانی دختر است. ملالی به یاد می‌آورد فامیلهای همسرش آن اوایل «وقتی فهمیده بودند فرهاد، پسر مهندس فامیل، می‌خواهد دختر افغانی بگیرد،

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

خودشان را به در و دیوار کوبیده بودند ولی کاری از پیش نبرده بودند» (همان: ۷۰). هم‌چنین او به مرور پی می‌برد که اگرچه فرهاد مدعی است افغانی بودن تبار همسر برایش اهمیتی ندارد، گویا در واقعیت این موضوع آن‌قدرها هم برای او قابل هضم نیست؛ چراکه هنوز به یاد می‌آورد که «فرهاد بعضی جاها و جلو بعضی آدمها او را ایرانی معرفی کرده و خجالت کشیده که بگوید افغان است» (همان: ۷۶). نکته شایان توجه دیگر در این داستان این است که دلیل داغ‌خوردگی ملالی و خانواده‌اش تنها به مسئله قومیت و ملیت محدود نمی‌شود؛ بلکه تفاوت مذهبی دو خانواده، که خود را در مسائلی همچون آیین‌های شست‌وشو و تدفین میت، آشکار می‌سازد بر میزان داغ‌خوردگی آنان می‌افزاید.

۵. نتیجه‌گیری

یکی از اصلی‌ترین اندیشه‌های مورد توجه عالیه عطایی در پرداخت داستان‌هایش، مفهوم «داغ ننگ» است. گافمن داغ ننگ را به سه گونه جسمانی، شخصیتی و ملیتی یا قومیتی تقسیم کرده و برای هرکدام ویژگیها و آثاری را برشمرده است. بی‌شک نقطه تلاقی اندیشه‌های گافمن و مشکلات مهاجران، ذیل سومین نوع از انواع داغ یعنی داغ ننگ ملیتی قابل تعریف است که براساس آن فرد مهاجر در میان مردمان سرزمین میزبان به دلیل قومیت و ملیتش دچار داغ‌خوردگی می‌شود؛ امری که فرایند پذیرش او را در سرزمین جدید با دشواری روبه‌رو می‌سازد.

برای بیشتر مهاجران افغان بویژه نسل دوم آنان، که در ایران زاده شده و در آن بایده‌اند، تصویر آرمانی مطلوب، ظاهرشدن در هیئت شهروند ایرانی است که صاحب حقوق و امکانات برابر با دیگر شهروندان است؛ از همین رو به استفاده از کنش‌های نمایشی‌ای روی می‌آورند تا زمینه‌های تشکیل این تصویر مطلوب را در ذهن مخاطبان‌شان فراهم آورند؛ اما مسئله آنجاست که شکل‌گیری این تصویر عمومی مطلوب، همواره از سوی تصویر واقعی مهاجران، تهدید می‌شود. بیشتر شخصیت‌های مجموعه داستان «چشم سگ» به‌نوعی با این مشکل دست به‌گریبانند؛ یعنی هویت اجتماعی بالفعل‌شان، تهدیدکننده هویت اجتماعی بالقوه آنان است. شکافی که میان این دو هویت وجود دارد، تهدید به خدشه‌دار شدن آن را به کابوس مهاجران تبدیل کرده

است؛ از همین رو اغلب این شخصیت‌ها نمی‌توانند با دیگران ارتباط سالمی برقرار کنند.

نکته شایان توجه دیگری که تهدیدکننده آرامش روانی مهاجران است، مقوله «رؤیت‌پذیری» داغ ننگ ملیتی است. بر این اساس می‌توان افغان‌های مهاجر را به دو دسته تقسیم کرد: گروهی که بیشتر شامل «هزاره‌ها» هستند و مشخصات ظاهریشان بر افغان‌بودنشان دلالت می‌کند و گروه دوم یعنی «پشتونها» و «تاجیکها»، که از روی ظاهر نمی‌توان به افغانی‌بودنشان پی برد. گروه اول به‌رغم مشکلات بسیاری که در رویارویی با شهروندان سرزمین میزبان دارند به دلیل اینکه از همان ابتدا داغ بی‌اعتباری بر ناصیه‌شان می‌خورد، بیشتر تلاششان این است تا با استفاده از نقاط قوتی که دارند در راستای زایل کردن پیامدهای منفی این داغ، مدیریت اثرگذاری از خود نشان دهند؛ اما دسته دوم به‌رغم اینکه شاید در تعاملات روزمره با دیگران مشکل چندانی نداشته باشند، هراس همیشگی از آشکار شدن ملیتشان، فشار روانی قابل ملاحظه‌ای را برای آنان پدید می‌آورد؛ مسئله‌ای که گافمن از آن با عنوان داغ احتمالی بی‌اعتباری یاد می‌کند. در داستانهای مجموعه «چشم سگ» هم داغ بی‌اعتباری و هم داغ احتمال بی‌اعتباری و پیامدهای آن بخوبی نمایش داده شده است. گذشته از این موضوع، مسئله مدیریت تأثیرگذاری شخصیت‌های داغ‌خورده برای پنهان نگاهداشتن داغ یا کم کردن پیامدهای منفی آن در روابط اجتماعی، مسئله‌ای است که در بیشتر داستانها به آن پرداخته شده است.

از میان تمامی داستانهای این مجموعه، «سی کیلومتر» داستانی است که به شکل صریح به مسئله داغ ننگ پرداخته است. البته داغ ننگ مورد نظر نویسنده در این داستان، جزو نوع اول از دسته‌بندی گافمن یعنی داغ ننگ جسمانی است. در این داستان، که برخی مفاهیم گافمن همچون «کنش نمایشی»، «گروهه»، «صحنه اجرا»، «رؤیت‌پذیری»، «داغ بی‌اعتباری» و «داغ احتمال بی‌اعتباری» مورد توجه بوده، گذشته از اشارات پراکنده به داغ‌خوردگی قومیتی افغانها در ایران همچون صحنه بازداشت جوان افغان در پاسگاه، موضوع داغ ننگ جسمانی به‌عنوان ابزار بیان چگونگی تأثیر داغ‌خوردگی در روند طبیعی زندگی افغانها مورد توجه قرار گرفته است. تلاش دختر برای پنهان نگاهداشتن عیب ناشنوبی و تأثیر آشکار شدن این عیب بر رابطه دختر با پسر با تلاش برخی

بررسی هویت‌های ضایع‌شده مهاجران بر اثر داغ ننگ ملیتی در مجموعه داستان «چشم سگ»...

افغانها - بویژه آنها که ظاهری شبیه ایرانیها دارند - برای پنهان کردن ملیتشان در برخورد با اطرافیان شباهتی غیرقابل انکار دارد؛ تلاشی که در نهایت امکان رفتار و کنش طبیعی را از آنها سلب می‌کند.

پی‌نوشت

1. Stigma
2. Ervin Goffman
3. Front
4. Back
5. Appearance
6. Team
7. Impression Management
8. Julia Kristeva

فهرست منابع

- ایمان، محمدتقی و گل‌مراد مرادی؛ (۱۳۹۰) «روش‌شناسی نظریه اجتماعی گافمن»؛ *فصلنامه زن و جامعه*، ش ۲، ص ۷۷-۵۹.
- توسلی، غلام‌عباس؛ (۱۳۸۵) *نظریه‌های جامعه‌شناسی*؛ تهران: سمت.
- حسینی، مریم و مژده سالارکیا؛ (۱۳۹۱) «تحلیل رمان رؤیای تبت بر اساس استعاره نمایشی اروینگ گافمن»؛ *فصلنامه متن پژوهی ادبی*، ش ۵۳، ص ۱۰۸-۸۱.
- ریترز، جورج؛ (۱۳۸۴) *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*؛ ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- رئیمی، پویا و همکاران؛ (۱۳۹۶) «واکاوی تأثیر روان-جامعه‌شناختی داغ ننگ بر شخصیت‌های آژاکس و مده‌آ»؛ *فصلنامه پژوهشی تئاتر*، ش ۶۸، ص ۱۶۶-۱۴۷.
- سلیمی کوچی، ابراهیم و فاطمه سکوت جهرمی؛ (۱۳۹۴) «بررسی شخصیت‌های داستان «اناربانو و پسرهایش» از منظر «تن بیگانه» کریستوا»؛ *ادب پژوهی*، ش ۳۱، ص ۱۳۵-۱۱۷.
- عطایی، عالییه؛ (۱۳۹۹) *چشم سگ*، تهران: چشمه.
- قاسم‌زاده، سیدعلی؛ (۱۳۹۳) «جامعه‌شناسی رفتار در رمان طناب‌کشی بر مبنای نظریه داغ ننگ»؛ *فصلنامه نقد ادبی*، ش ۲۶، ص ۱۶۹-۱۴۷.
- کیان‌پور، مسعود؛ (۱۳۹۲) *مقدمه کتاب داغ ننگ چاره‌اندیشی برای هویت ضایع‌شده*؛ تهران: مرکز.

گافمن، اروینگ؛ (۱۳۹۲) *داغ ننگ چاره‌اندیشی برای هویت ضایع‌شده*؛ ترجمه مسعود کیان‌پور، تهران: نشر مرکز.

گافمن، اروینگ؛ (۱۳۹۱) *نمود خود در زندگی روزمره*، ترجمه مسعود کیان‌پور، تهران: نشر مرکز.

گیدنز، آنتونی؛ (۱۳۸۱) *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

نجومیان، امیرعلی؛ (۱۳۹۴) «بسط تجربه مهاجرت و تخیل کودکی؛ خوانشی از فیلم بال‌های اشتیاق»؛ *نشریه آزما*، ش ۱۱۴، ص ۶۳-۵۸.

نیازی، محسن و آمنه مرتضوی؛ (۱۳۹۴) «بررسی و تحلیل اندیشه و نظریه‌های اروینگ گافمن»؛ *مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، ص ۲۳-۱.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

